

เตยหนาม....

พืชท้องถิ่นที่บ่อนาคยังคงยืมน

สุรพล จันทร์เรือง นลินี จาริภากร อุดร เจริญแสง
ไพโรจน์ สุวรรณจินดา / สวพ. 8

ความสำคัญ

เตยเป็นพืชท้องถิ่นที่พบเห็นอยู่ทั่วไป ขึ้นได้ดีในพื้นที่ที่ชื้นและมีดินทรายปนอยู่ หรือพื้นที่ที่มีสภาพเป็นป่ามีลำธารเล็ก ๆ ไหลผ่าน เตยมีหลายชนิด แต่ที่นิยมนำมาใช้ประโยชน์ในการแปรรูปเพื่อการจักสานผลิตภัณฑ์ต่างๆ เป็นชนิดที่อยู่ในวงศ์ PANDANACEAE ได้แก่ เตยหนาม เตยปะหนัน หรือลำเจียก ซึ่งพบมากในภาคใต้ เนื่องจากเส้นใบมีคุณสมบัติเหมาะที่จะนำมาจักสานเป็นผลิตภัณฑ์ วิธีการแปรรูปเป็นเส้นใยก็โดยการนำใบเตยหนามมาลนไฟหรือต้ม กรีดกระดูกแกนกลางออก ใช้ไม้ไผ่ครูดหรือรีด หรีดหรือเสียดเป็นเส้นตามขนาดที่ต้องการ จากนั้นนำไปแช่น้ำ ตากให้แห้งสนิทโดยใช้ความร้อนจากแสงอาทิตย์ แล้วใช้ไม้ไผ่ครูดให้มีผิวมันและนุ่ม

นอกจากเตยจะมีประโยชน์ในระบบนิเวศน์และใบของมันสามารถนำมาจักสานได้แล้ว ยังสามารถผลิตเป็นเชื้อเพลิงชีวภาพจากเศษวัสดุเหลือใช้จากการจักสาน โดยนำมาผสมกับเศษวัสดุอื่น ๆ ในท้องถิ่น เช่น มูลวัวเผา

แกลบ เปลือกยางพารา น้ำยางพารา ดินเหนียว เพื่อทำเป็นแท่งเชื้อเพลิงชีวภาพทดแทนพลังงานธรรมชาติและลดการทำลายป่าอีกด้วย

โอกาสของการตลาดและการส่งออก

ผลิตภัณฑ์จากเตยหนามสามารถส่งออกเป็นสินค้านำเข้าได้ทั่วโลก เพราะยังไม่ถูกขึ้นบัญชีรายชื่อห้ามนำเข้า



ต้นเตยหนาม ขึ้นได้ดีในพื้นที่ที่ชื้นแฉะ



ต้นเตยหนาม อายุ 9 เดือน เหมาะใช้ทำเส้นใย

อันเนื่องมาจากสาเหตุการมีศัตรูพืชต้องห้าม และเป็นพืชที่ไม่อยู่ในข่ายต้องห้ามในการทำสายสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ยังเป็นพืชที่สามารถผลิตเป็นเส้นใยแบบอินทรีย์ นำไปแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์อินทรีย์หลายชนิด เช่น ผ้าอ้อมอินทรีย์ ฯลฯ เป็นต้น เป็นที่ต้องการของตลาดสินค้าอินทรีย์ทั่วโลก โดยเฉพาะตลาดแถบยุโรปและอเมริกา ซึ่งตลาดสินค้าอินทรีย์ทั่วโลกมีมูลค่ากว่า 7 แสนล้านบาทต่อปี ในปี 2550 ไทยส่งออกผลิตภัณฑ์จากเตยหนามคิดเป็นมูลค่าประมาณ 428 ล้านบาท

พันธุ์เตยที่นิยมนำมาใช้ประโยชน์ ในการแปรรูปเป็นเส้นใย

เตยหนาม

มีชื่อเรียกตามถิ่นที่อยู่คือ เตยนะ (สตูล) เตยหนาม (ระนอง) เป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยว ขึ้นตามพื้นที่ชื้นแฉะที่มีดินทรายปนอยู่ หรือพื้นที่ที่มรสภาพเป็นป่า มีลำธารเล็ก ๆ มีลักษณะของใบและการแตกกอดคล้ายกับต้นลิ้นปี่ระด



ใบเตยหนามที่พร้อมนำไปแปรรูป

ใบใหญ่ หนา และยาวประมาณ 1.5 เมตร ถึง 2 เมตร ริมใบมีหนามมาก เส้นใบมีคุณสมบัติเหมาะที่จะนำมาถักสานเป็นผลิตภัณฑ์ โดยนำใบเตยหนามมาลนไฟหรือต้มกรีดกระดูกแกนกลางออก ใช้ไม้ไผ่ครูดหรือริด เป็นเส้นตามขนาดที่ต้องการ นำไปแช่น้ำ ตากให้แห้งสนิทโดยใช้ความร้อนจากแสงอาทิตย์ แล้วใช้ไม้ไผ่ครูดให้มีผิวมันและนุ่ม

เตยปะหนับ

มีชื่อเรียกตามถิ่นที่อยู่คือ ลำเจียก (ภาคกลาง) การะเกด (ภาคกลาง) ปาแนะ (มาเลเซีย-นราธิวาส) เช่นเดียวกัน เป็นไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดกลาง ลำต้นตั้งตรง แตกกิ่งก้าน บางครั้งมีหนามและมีรากค้ำจุนที่โคน ดอกแยกเพศ ออกเป็นช่อที่ปลายกิ่ง ดอกเพศผู้เป็นช่อยาวปลายลู่ลงสู่พื้น มีริ้วประดับสีขาวหรือสีขาวครีม มีกลิ่นหอม เกสรตัวผู้มีเป็นจำนวนมาก เป็นปุยติดรอบแกนกลาง ซึ่งมีลักษณะต่อกันเป็นช่อยาว ส่วนช่อดอกเพศเมียเกิดที่ปลายกิ่งเช่นกัน มีรูปทรงรี หรือเหมือนหัวกลมๆ อาจเกิดเดี่ยวๆ หรือเป็นช่อ เกสรเมียเป็นเส้นและมีหนาม ผลอยู่ชิดติดกันแน่นบนฐานรองดอกเดียวกัน ผลอ่อนสีเขียว ผลแก่สีแดง ขยายพันธุ์โดยการแยกหน่อ

นอกจากนี้ยังมี เตยทะเล ซึ่งได้รับการจัดให้เป็นหนึ่งในสมุนไพรไทย และเตยช้องลิง มีชื่อเรียกตามถิ่นที่อยู่คือ ชันรุจี (พัทลุง) ช้องลิง (ปัตตานี) ตีนะ(ระนอง) เตยนะ (พังงา) ละแจะ (มาเลเซีย-นราธิวาส) ลำแจะ (มาเลเซีย-นราธิวาส) ลือเมาะบาบี (มาเลเซีย-นราธิวาส) สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการแปรรูปและจักสานเป็นผลิตภัณฑ์จากพืชเส้นใยได้เช่นเดียวกัน



หน่ออ่อนที่สามารถแยกไปขยายพันธุ์ได้



กรีดแผ่นใบให้เป็นเส้นต่างๆ กัน



เส้นใบหลังจากลวกน้ำร้อน และย้อมสี

การปลูกและดูแลรักษา

สภาพพื้นที่ที่สามารถปลูกเตยได้

1. ปลูกเป็นรั้วขอบแปลง
2. พื้นที่สาธารณะประโยชน์
3. พื้นที่ดินมีปัญหา ได้แก่ ดินพรุ ดินที่ลุ่ม ดินที่น้ำท่วมขัง ฯลฯ
4. พื้นที่หน่วยงานต่างๆ

การเตรียมพื้นที่

โดยทั่วไปต้นเตยหนามสามารถขึ้นและเจริญเติบโตได้เองตามธรรมชาติ แต่จะพบว่าการเจริญเติบโตไม่สม่ำเสมอ เนื่องจากขาดการเอาใจใส่ดูแลรักษา ต้นเตยหนามสามารถเจริญเติบโตได้ในดินแทบทุกชนิด ฉะนั้น การเตรียมดินจึงสามารถเตรียมได้โดยการกำจัดวัชพืชบริเวณที่จะปลูกเกษตรกรควรขุดหลุมขนาดและลึกประมาณ 1-2 หน้าจอบ ใส่หินฟอสเฟตบดรองกันหลุม อัตรา 1-2 ช้อนโต๊ะ ร่วมด้วยกับการผสมปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยอินทรีย์ เพื่อทำให้ดินเตยมีอัตราการรอดตายสูง และเจริญเติบโตได้รวดเร็วขึ้น อัตรา 0.5 กิโลกรัมต่อต้น

การปลูก

ระยะปลูกที่แนะนำ คือ ระหว่างต้น X ระหว่างแถวเท่ากับ 2x2 เมตร หรือ 1-1.5x3 เมตร หรือ 1x4 เมตร

1. การปลูกต้นเตย ทำได้โดยนำผลหรือเก็บผลที่ร่วงจากต้นไปเพาะลงในแปลงชำหรือใส่ถุงเพาะชำโดยใช้ดินร่วนผสมกับดินทรายและปุ๋ยคอก
2. แยกหน่อจากต้นที่โตแล้วไปเพาะในถุง ซึ่งวิธีนี้จะได้นักกล้าพร้อมปลูกเร็วขึ้น



3. เมื่อต้นโตเต็มที่ หรือแตกรากดีแล้วจึงนำไปปลูกในพื้นที่จริง

4. ขุดหลุม ขนาดและลึก ประมาณ 1-2 หน้าจอบ ใส่หินฟอสเฟตบดรองกันหลุม อัตรา 1-2 ช้อนโต๊ะ ร่วมด้วยกับการผสมปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยอินทรีย์ อัตรา 0.5 กิโลกรัมต่อต้น (ตามที่ได้เตรียมไว้)

5. กรีดถุงต้นกล้าที่เป็นพลาสติกออกและวางต้นกล้าลงในหลุมปลูกที่เตรียมไว้แล้ว ให้ต้นกล้าอยู่ระดับเดียวกับปากหลุม

6. กลบดินเสมอกับปากหลุมและแน่นพอควร

7. รดน้ำให้ชุ่ม

8. ถ้ามลพัดแรงหรือดินอ่อนนุ่มเกินไปควรรหาไม้ปักแล้วผูกด้วยเชือกให้แน่นเพื่อไม่ให้ต้นเตยล้มหรือโยก



ใช้ไม้ครูดหรือรีด เพื่อให้ผิวมันและเรียบ



ทอ-สานเป็นเส้น



เกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงอุตสาหกรรม กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้

ภาคเอกชน

- 1.บริษัท บาดิก คอลเลคชั่น จำกัด
- 2.บริษัท อี.เอ็ม.ซี.เอ. จำกัด 3.กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาหัตถกรรมบาติกภาคใต้ 4.กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาเส้นใยภาคใต้ 5.กลุ่มหัตถอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย

กลุ่มเกษตรกร

- 1.กลุ่มผู้ผลิตชิ้นพื้นฐานเส้นใยกระจูดจังหวัดนราธิวาส (บ้านทอน บ้านโคกเคียน นิคมบาเจาะ)
- 2.กลุ่มผู้ผลิตชิ้นพื้นฐานเส้นใยใบเตยจังหวัดนราธิวาส (บ้านโคกกุแว บ้านบาโง อ่าวมะนาว)
3. กลุ่มผู้ผลิตใบไม้สีทองจังหวัดนราธิวาส 4. กลุ่มผู้ผลิตตีหมาจังหวัดนราธิวาส
5. กลุ่มจักสานกลุ่มผู้ผลิตชิ้นพื้นฐานเส้นใยใบเตยจังหวัดปัตตานี 6. กลุ่มผู้ผลิตชิ้นพื้นฐานเส้นใยใบเตยจังหวัดยะลา
7. กลุ่มผู้ผลิตเส้นคลุมจังหวัดสตูล 8. กลุ่มผลิตภัณฑ์เชือกกล้วยบ้านหัวควายจังหวัดสงขลา 9. กลุ่มหัตถกรรมเส้นใยใบเตยบ้านควน ต.คูเต่าจังหวัดสงขลา 10.กลุ่มเส้นใยใบเตยบ้านคูหูน 11.กลุ่มผู้ผลิตทางอวนจังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดตรัง 12.กลุ่มเส้นใยกระจูดจังหวัดพัทลุงและนครศรีธรรมราช 13.กลุ่มออกแบบและการตลาดจังหวัดกรุงเทพฯ จังหวัดนราธิวาส 14.กลุ่มที่ปรึกษาสภาอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย

การปฏิบัติดูแลรักษา

1. การให้น้ำ หลังจากปลูกต้นเตยแล้วต้องหมั่นคอยรดน้ำในช่วงระยะแรกจนกว่าต้นเตยจะตั้งตัวได้ หลังจากนั้นก็ต้องสังเกตดูความชุ่มชื้นของดิน ถ้าดินแห้งมากต้องให้น้ำบ้าง
2. การใส่ปุ๋ย โดยปกติควรมีการใส่ปุ๋ยปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยอินทรีย์ เพื่อให้ดินมีธาตุอาหารรุดตายสูงขึ้นและเจริญเติบโตได้รวดเร็ว อัตรา 0.5-2.0 กิโลกรัม/ต้น/ปี แบ่งใส่ 1-4 ครั้ง
3. การพรวนดิน และการกำจัดวัชพืช สามารถทำได้ในระยะแรก ๆ แต่ในระยะยาวอาจไม่จำเป็นนัก

เครือข่ายผู้ผลิตพืชเส้นใยธรรมชาติ

ภาครัฐ

สำนักวิจัยและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 8 กระทรวง